

Az orvosi szavak írásának általános szempontjai és lehetőségei

1. ALAPGONDOLATOK

Talán provokációnak is nevezhető – és bevallom: valamelyest annak is számom –, hogy az orvosi szakszavak írásával foglalkozó előadásomban először az általános, nem szakmai jellegű helyesírás jelentőségére hívom föl a figyelmet. Erre két jó okom is van!

Az első egyszerűen csupán az, hogy a különféle írásos szakmai megnyilvánulások (tehát a nyomtatott cikkek, tanulmányok vagy épp reklámanyagok mellett külön hangsúlyosan gondolok például az interneten megjelenő szakmai szövegekre is) alapvetően magyarul fogalmaztatnak meg, ám megdöbbentő módon a hibák túlnyomó többsége nem is szakmai nyelvi probléma, hanem – és bármily ijesztő, ezt ki kell mondanunk – elemi, sokszor gyermekded helyesírási tévedés. Úgy vélem, ez a jelenség a magát értelmiséginek tekintő orvostársadalom szégyenletes hibája! (Felmentést ugyan számunkra nem ad a tény, de a helyzet súlyosságát jól mutatja: a szakfordítást és nyelvi, illetve szaknyelvi lektorálást vállaló cégek honlapjait az interneten fölülve megdöbbenéssel állapíthatja meg bárki, hogy magukon, ezeken a honlapokon is nyüzögnek a primitívénél primitívebb hibák!!!)

A másik ok, amely miatt az általános magyar helyesírás szabályainak fontosságára kell gondolnunk az, hogy csak ezek ismeretének szilárd alapjaira építhetjük szakmai helyesírásunk elveit és gyakorlatát. Jusson eszünkbe: „*A magyar helyesírás szabályai*” most is érvényes, tizenegyedik változata maga is foglalkozik például az idegen szavak anyanyelvi környezetbe illesztésével. Ezek megkerülhetetlen ismeretek.

Külön nehézséget okoz az a tény, hogy az egyszerű helyesírási kérdéseket sok esetben nehéz vagy éppenséggel lehetetlen a stílus gondoktól elválasztani. Jól példázza ezt a szaknyelvvél foglalkozó *Lenhossék Mihály* 26 pontból álló tanácsorozata, melyben vegyesen találkozunk helyesírási és stílus kérdésekkel, illetve az idegen szakszavak használatának problematikájával.

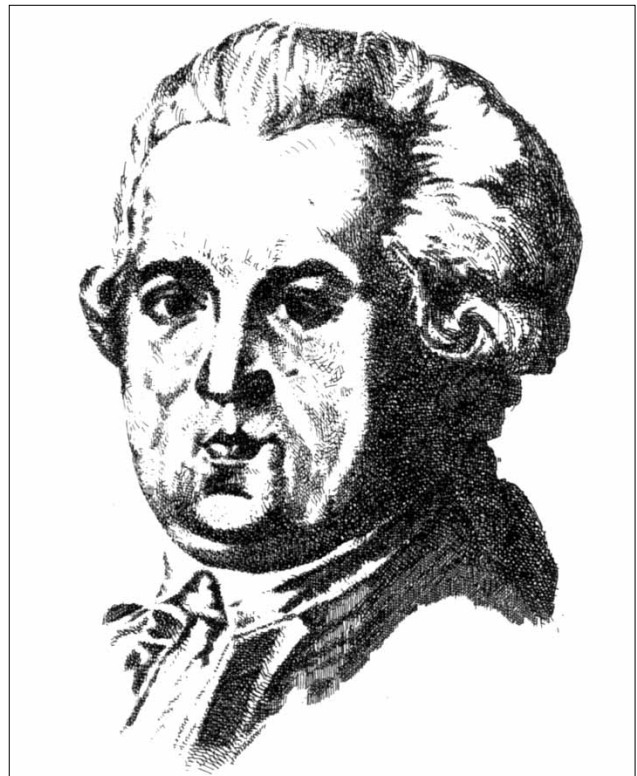
Az orvosi szavak írásának az általános szempontjai – amelyek alapján saját helyesírásunkat kialakíthatnánk: márpedig ez a feladat bizony ránk, szakmabéliekre és a minket segítő nyelvészekre vár! – mindig is a viták középpontjában álltak. Itt csak utalok *Tóth Mária* 1987-ben született bölcsészdoktori disszertációjára, „*Az orvosi szakszókincs fejlődésének története az orvosi helyesírás tükrében*” című munkára, mely alapos, teljes képet ad az immár évszázados „szaknyelvkörörténetről”: mindenkinek ajánlható, értékes, érdekes és elgondolkoztató áttekintés ez a tanulmány!

Én most ilyen mély elemzésbe nem kezdek bele, csak néhány, gyakran problémát okozó, vitákat gerjesztő kérdést említek meg.

2. MAGYARUL VAGY IDEGEN SZÓVAL?

Örök kérdése az orvosi szaknyelvhasználatnak, hogy mikor jogos, helyes egy-egy idegen szót, kifejezést használni (és itt már rég nem csupán a latin nyelvről van szó: gondoljunk a tömөntelen angoltól közkeletűvé vált szakszóra), és mikor szükséges, illeendő vagy épp helyesebb valamelyik magyar megfelelőt alkalmazni. Mint mindenben, úgy itt is a legfontosabbnak az „arany középút” elvét tartom. Bár a más szakmákkal való (kriminalisztika, jog) együttműködés olykor-olykor megköveteli, hogy még egy adott egyetemi tankönyvben is szerepeljen a „felső őrös visszer” kifejezés, ennek mindennapos használata a „vena cava superior” helyett nemcsak hogy gyakorlatilag elvárhatatlan az orvostársadalomtól, de a magyar változat a mai orvosi nyelvhasználatban ráadásul kicsit komikus csengésű – arról nem is szól-

RÁCZ SÁMUEL (1744–1807)

va, hogy bizonyos esetekben egyenesen zavaró, hiszen a VCS-szindrómát mindenki így ismeri, s nem FÚV-szindrómaként...

Amit lehet, természetesen írjunk magyarul – de helyesen! Elkeserítő „kontrollált, randomizált” vizsgálatokról hallani: az angol tükörfordítás – ha bele is gondolunk abba, hogy mit írunk le – nem egyszerűen ronda, hanem értelmetlen is. Itt „kontrollos, véletlen besorolás” vizsgálatokról van szó: hatalmas ám a különbség! Másik kedves példáról, az „EBM” angol betűszó helyes magyarításáról külön nem szólok: erről rendkívül alaposan, kristálytisztá logikával írt már dr. Varga Zoltán kollégánk.

Ide tartozó kérdés – számomra talán a legizgalmasabb – a valószínűleg lefordíthatatlan idegen szakszavak használata. Hepar helyett természetesen írjuk azt, hogy máj – de ki tudná a *decompensatio* szót a maga jelentéstani teljességében magyarul mondani? Bizony, nehéz feladvány ez, hiszen e szakszóban nem csupán egy állapotra (elégtelenség) utalunk, hanem egy azt megelőző, hosszabb folyamatra és annak jelenlegi állására is. A kimerülés szavunk viszont jelentéskörét tekintve meglehetősen kötött a nyelvünkben: egyszerűen furán hangzik az, hogy „szívimerültség”.

Próbálkozni, kísérletezni, szavakat, kifejezéseket teremteni persze lehet, sőt, kell: ne felejtsük el, hogy maga *Bugát Pál* is szavak tömegét találta ki, s ezeknek csupán töredéke maradt meg számunkra is hasznos szóként – mégis ezek a szavak adják a mai magyar orvosi szaknyelv alapjait.

3. MAGYAROSAN VAGY LATINOSAN?

Ez a másik idült és örökzöld szaknyelvi kérdés, és ez már valóban szigorúan helyesírási témakör. Egyszerűen arról van szó, hogy az idegen szavak írását „*A magyar helyesírás szabályai*” érvényes kiadása elég világosan szabályozza. Emellett rendelkezésünkre áll a köznapian zöld könyvként emlegetett, az Akadémia által is elfogadott „*Orvosi helyesírási szótár*”. Akár jónak tartjuk ezeket, akár nem: jelenleg e műveket kell helyesírásunk alapforrásainak tekintenünk, és ki kell mondani: aki nem ezt tartja szem előtt, az helyesírási hibát követ el!

Mindez viszont semmiképpen sem jelenti, nem jelentheti, hogy nincs jogunk, módunk – és főleg okunk – beszélgetni, vitatkozni ezekről a kérdésekről. A helyesírás – és ez áll a szaknyelvi helyesírásra is – nem kőbe vésett törvények gyűjteménye, hanem egy, a nyelvvel párhuzamosan fejlődő, változó, csiszoló, alakuló rendszer, amelynek legfőbb célja nem bármiféle dogmák védelme, hanem egymás minél pontosabb megértése, a világos gondolatrögzítés és -átadás! Ezért sokszor esetlegesnek is

tűnhetnek a szabályok: nem az a fontos, hogy milyen módon írunk le valamit, hanem az, hogy egyformán tegyük ezt, közös, kompromisszumokkal meghozott döntéseink után. (Jól példázza mindezt a következő. A Brencsán-féle *Orvosi szótár* 1979-es kiadása még a helyesírási alapelvek között azt írja: „*A magyar és idegen szóból álló szóösszetételt mindig kötőjellel kapcsoljuk össze.*” Ma ez helyesírási hibának számít a fentebb említett két szakkönyv szerint, de fontos azt is tudni, hogy a Brencsán-szótár három évvel későbbi kiadása már szintén a mai elvet, az egybeírást támogatja! Az egységesség jelentőségét külön kiemeli az a tény is, hogy az interneten való keresgéléskor a számítógép karaktereket ismer fel csupán, és nem nagyon „töri a fejét” azon, hogy esetleg más helyesírás szerint írtuk be a kulcsszót.)

Fontos tehát azon is elgondolkoznunk, hogy melyek azok a szakszavak, amelyek közismertségük folytán már kiérdemelték, hogy magyar leírással emeljük be őket anyanyelvünkbe, idegen eredetű magyar szóként. A „*diabétesz*” ezt már elérte: csak így írható le (kifejezésekben továbbra is a hagyományos írásmód a helyes: „*diabetes mellitus*!”). Személy szerint az a véleményem, hogy egy latinosan, idegenesen írt szakszó akkor lépi át a magyar nyelvbe helyezhetőség határát, amikor már rendszeresen magyar képzőkkel látjuk el: ez az adott szó „élettörténetének” – úgy vélem – kritikus pillanata.

4. A JÖVŐ

Már az előbbiekből is következik, hogy sok feladatunk van szaknyelvünk ápolása terén. Az „*Orvosi helyesírási szótár*” folyamatosan avul el: tömérdek szó vált egészen közismertté, átírhatóvá, közben új szakszavak ezrei születtek meg, és eddig sohasem látott mértékben burjánzanak a szaknyelvi rövidítések. Ezek gyűjtése, rendezése, leírásuk, használatuk tisztázása a rohamosan fejlődő orvostudományt követve alapvető munkánk kell, hogy legyen.

De rengeteg más problémás feladat is megoldásra vár még. Csupán néhány érdekes témát említek: az onkogének nevezékτανának rendezése, a vírusok neveinek leírása, használata, az együttgondolkodás a társtudományok szaknyelveinek szakértőivel (kémia, biokémia, zoológia, fizika stb.).

Ezekkel a kérdésekkel minél előbb és minél alaposabban kell foglalkoznunk, ha nemcsak orvosok, hanem egyúttal magyar szaknyelvet használó orvosok is akarunk lenni.

Márpedig ennek a rendezvénynek, és az induló orvosi szaknyelvi lapnak éppen ez a célja!